



## Kentsel Dönüşümde Sürdürülebilirlik: Trabzon Çömlekçi Mahallesi Örneği

**Dr. Öğr. Üyesi Serkan SİPAHİ<sup>1</sup>, Doç Dr. Cengiz TAVŞAN<sup>2</sup>**

<sup>1</sup> İç Mimarlık Bölümü, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye, serkansipahi@hotmail.com

<sup>2</sup> Mimarlık Bölümü, Mimarlık Fakültesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Türkiye ctavsan@hotmail.com

Kentsel dönüşümde; dönüşüm projesinin, mevcut düzeni en verimli şekilde kullanarak gelecek için çevreye zarar vermeyen ve en faydalı yaklaşımı sergileyen bir tasarım olması sürdürülebilir bir nitelik taşımasıyla mümkündür. Sürdürülebilir bir kent için değerlendirmede birçok kriter mevcuttur. Bu kriterlerin uygulanmasında LEED tarafından kentler için uygulanmakta olan LEED ND (Yakın Çevre Gelişimi) başlığı ile bir sertifikasyon sistemi mevcuttur. Trabzon, liman kenti olması sebebi ile tarih boyunca önemli bir şehir olmuştur. Karadeniz'de yer alan Trabzon kentinde liman ve çevresinin adı günümüzde Çömlekçi Mahallesi'dir. Tarihi geçmişi ve kültürel zenginlikleri ile önemli bir merkez olan, eski Trabzon silüetine şekil veren Çömlekçi Mahallesi yıllar içerisinde farklılaşmış, değişerek günümüzdeki görünümüne kavuşmuştur. Çömlekçi Mahallesi'nin günümüzdeki hali kentin ihtiyaçlarını karşılamayacak durumda olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle mahallenin dönüşümü için uygulanması planlanan bir proje mevcuttur. Bu çalışmada elde edilen fotoğraflar ve diğer veriler üzerinden Çömlekçi Mahallesi Dünya genelinde yaygın olarak kullanılan LEED sertifikasyon sisteminin LEED ND sertifikasyon sistemi kriterleri baz alınarak incelenecektir. LEED ND sertifikasyon sisteminde beş ana başlık bulunmaktadır. Bu ana başlıklardan ilk iki başlık olan Akıllı konum ve Bağlantı başlığı ile Komşuluk Modeli ve Tasarımı başlığında bulunan alt kriterler üzerinden Çömlekçi mahallesi değerlendirilerek diğer başlıklar yeterli veri bulunamaması nedeni ile kapsam dışı bırakılmıştır. Tartışılan başlıklar üzerinden Çömlekçi mahallesinin yıllar içerisinde, sürdürülebilirlik bağlamında olumlu ve olumsuz değişimleri ortaya konularak yeni uygulanması planlanan projenin bu mahalleye çevresel açıdan kazanımları ortaya konulmuştur. Bu çalışma kapsamında Trabzon Çömlekçi Kentsel Dönüşüm alanının değerlendirilmesinin; Trabzon kenti gibi eğimli arazi yapısına sahip kentlerde yapılacak kentsel dönüşümler için bir ışık tutması beklenmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** kentsel dönüşüm, LEED ND, sürdürülebilirlik, Trabzon, Çömlekçi

### 1. GİRİŞ

Kentler yaşayan mekanlardır. Yaşamak, eskimeyi, değişmeyi ve dönüşmeyi beraberinde getirir. Eskiyen mekanların daha kaliteli kullanım alanına döndürülmesi olayına kentsel dönüşüm denir. Kentsel dönüşüm mekânsal bir dönüşümü ifade ediyor olmasının yanında sosyal, ekonomik ve kültürel boyutları da içerisinde bulundurmaktadır. Bu üç başlığın ve mekan kalitesinin aynı anda ele alındığı ve sorunlarına cevap verildiği sürece başarılı bir kentsel dönüşüm yapılmış olur.

Kentsel dönüşüm kararı alınan mekanlar belli bir geçmişe, yaşanmışlığa sahip olduğundan dönüşüm adı altında alınan kararlar bu tarihsel süreç içerisindeki geçmişinden farklı düşünülemez. Yılların getirdiği ve biriktirdiği sosyal alışkanlıklar ve değerler bunun yanında bölge halkının kültürel değerleri, mevcut alanın fiziki özellikleri gibi mekanı yaşatan ve var eden özellikler dönüşüm kararlarını yönlendiren ve hiçbir zaman göz ardı edilmemesi gereken niteliklerdir.

Nitelikli ve kaliteli kentsel dönüşümün ulaşması beklenen hedefleri sürdürülebilirlik başlığında toplanabilmektedir. Geçmişten referanslarla geleceğe sağlıklı sonuçlar



aktarabilmek, kültüre, sosyolojik yapıya ve çevreye yani doğaya en az zararı vererek yeni nesillere ulaşmak kentsel dönüşümün sürdürülebilir olmasıyla elde edilebilir. Dünyaya en az zararlı en faydalı yaklaşımların bulunduğu bir dönüşüm, yaşanılabilir bir çevre ve dünya için atılacak en önemli adımlardan biridir. Sürdürülebilir olmayan bir dönüşüm yapıcı olmayıp; yeni sorunları beraberinde getiren bir dönüşümden öteye geçemeyecektir.

Kent bir bağlamdır ve bütünü ifade eder. Bu bütünün farklı parçaları mevcuttur ve bu parçalardan biri üzerinde yapılacak kentsel dönüşümün bağlama zarar vermesinden kaçınılmalıdır. Bağlamı koruyan, çevreci, yapıcı ve uzun soluklu çözüm getirmesi istenen kararlar sürdürülebilir nitelikte olmalıdır. Bu nedenle kentin bir bölümünde yapılacak olan dönüşüm bütün kenti ve doğal çevreyi etkileyecektir. Çömlekçi Mahallesi'nde zaman içerisinde yaşanan bu değişim bütün kenti, sosyal, kültürel ve doğal yaşamını etkilemiştir. Yapılması planlanan geri dönüşüm projesinin de etkileyecek olduğu açıktır. Çömlekçi mahallesindeki zaman içerisindeki dönüşümün kenti nasıl etkilediği konusunda mahallenin zaman içerisinde yaşamış olduğu değişim iyi analiz edilmelidir.

## **2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ve LEED ND (YAKIN ÇEVRE GELİŞİMİ)**

Sürdürülebilirlik kavramı ilk kez 1987 yılında Brundtland Raporuyla duyulmuş bir kavramdır. Sürdürülebilirlik bu raporda; gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanına zarar vermeden bugün kendi ihtiyacını karşılamak olarak tanımlanmaktadır (Sarıkaya, M., & Kara, F. Z., 2007).

Sürdürülebilirlik gelecek kaygısı taşıyan doğayı ve çevreyi önemseyen çok kapsamlı bir kavram olmakla birlikte ekonomik, sosyal, ekolojik gruplandırılabilen yönleri bulunmaktadır. Gruplanan yönleri ile sürdürülebilirlik kavramıyla birçok alanda karşılaşabilmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramı ile yapı ve mimarlık alanında da karşılaşmaktadır. Mimarlık alanında yeşil bina sertifikasyon sistemleri yardımı ile ortaya konulan sürdürülebilirlik kavramı incelendiği zaman LEED yeşil bina sertifikasyon sisteminin oldukça önemli olduğu görülmektedir.

LEED yeşil bina sertifikasyon sistemleri incelendiği zaman sertifikasyon sisteminin son versiyonunun LEED V4 olduğu görülmektedir. Bu sertifikasyon sisteminde dört farklı sertifika çeşidi bulunmaktadır. LEED BD&C Bina Tasarım ve Yapım, LEED EB O+M İşleme ve Bakım, LEED ID+C İç Mekan Tasarımı ve Yapımı, LEED ND Yakın Çevre Gelişimi olarak geliştirilmiş bu sertifikasyon çeşitlerinden LEED ND; Kent ölçeğinde kriterlere sahip olup daha büyük alanlara inceleme şansı verdiği için kentsel dönüşüm alanının incelenmesi konusunda geliştirilmiştir.

Son yıllarda şehircilik anlayışı planlamanın yapıldığı yerlere göre farklılık gösterse de 1996 yılında 4th Congress on New Urbanism kongresi ile birlikte nüfus yoğunluğu, arazi kullanımı çeşitlilik, ve yaya dostu tasarımların yer aldığı yürünebilirlik hedefli planlama genel amaç olarak belirlenmiştir (Stevens, R. B., & Brown, B. B., 2011).

The U.S. Green Building Council tarafından başlatılmış olan Leadership in Energy and Environmental Design (LEED) sertifikasyon programları kapsamında da 2007 yılında başlatılan LEED ND sertifikasyon programı kapsamında da şehircilik alanında; arazi kullanımı, tüketimi ve motorlu taşıt kullanımını azaltmaya yönelik bir sertifikasyon sistemi için pilot çalışma başlatılmıştır. 2009 yılında ise Amerika'da geliştirilerek kullanılmaya başlanılmıştır (Berardi, U., 2013).

LEED ND dışında şehircilik alanı için BREEAM ve CASBEE sertifikasyon sistemleri başta olmak üzere farklı sistemler mevcut olmakla birlikte; LEED ND sertifikasyon sistemi bu sistemler arasında en yaygın kullanılan sertifika biçimidir (Berardi, U., 2013).

Son güncellemesi 2017 yılı içerisinde yapılan LEED ND 5 ana başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar; Smart Location And Linkage, Neighborhood Pattern And Design, Green Infrastructure And Buildings, Innovation, Regional Priority şeklindedir (LEED V4, 2017).

Başlıklar altında bölge özellikleri; farklı yönlerden ve konularda inceleme yapılsa da yapılan incelemenin genel olarak arazi ve imar planlamaları, motorlu araç kullanımı, yaya ve bisiklet imkanları, yolların planlanması, suyun kullanımı, kaynak kullanımı, doğal bitki örtüsü ve yaşamın korunması konularında inceleme yapıldığı gözlemlenmektedir (Black, E. 2008).

### 3. TRABZON ÇÖMLEKÇİ MAHALLESİ

Trabzon kenti Türkiye'nin Doğu Karadeniz bölgesinde yer almakta olan bir kıyı kentidir. Trabzon tarihine bakıldığı zaman yapılan araştırmalar sonucunda farklı görüşler ile karşılaşılması mümkündür. Homeros'a göre Trabzon'un ilk yerli halkı, Troya savaşlarında Troyalılar'ın yanında savaşan Elizonlulardır. Kimisi de Yunanistan'ın Arkadia bölgesinden gelen Arkadialılar'ı Trabzon'un ilk yerli halkı olarak kabul eder (Ansiklopedisi, Y., 2003) . Bazılarına göre ise bölgeye ilk olarak M.Ö. III. bin ile II. Bin yılları arasında Oğuzlar'ın öncü kollarından biri olarak kabul edilen "Gas/Kas" ve "Gud/Gutiler" in yerleştiğini ifade etmektedirler (Bostan, M. H., 2002). Ayrıca, Trabzon'un Bahçecik (Kindinar) mevkiinde bulunan bazı kalıntılar bölgeye ilk defa Kafkasya'dan Mosk'lar, Tibaren'ler ve Mar'ların gelerek burada tarım ve balıkçılık ile meşgul olduklarını göstermektedir (Hacıfettahoğlu, İ., 2001).

Kent tarihi ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda şehir tarihi araştırmalarında ve dil incelemelerinde M.Ö. 2000'li yıllardan itibaren bölgede yaşayan kavimlerden bazılarının Türk olduğu söylenebilir. Bunları, Gaşkalar, İskitler, Kimmerler, Amazonlar, Driller, Hunlar, Kumanlar, Peçenekler, Akhunlar, Sabirler, Hazarlar, Bulgar Türkleri ve Oğuz Türkleri olarak sıralamak mümkündür (Öksüz, M., 2004).

Tarih boyunca farklı milletlerin egemenlikleri altında kalan Trabzon kenti; 1461 yılından itibaren Osmanlı Devleti ile ele geçirilerek bir Türk kenti halini almıştır. (Şekil 1.)



Şekil 1. Günümüzde Türkiye ve Trabzon

Trabzon kentine bakıldığı zaman tarih boyunca gelişimin devam ettiği ve farklı mahallelerin zaman içerisinde eklenerek gelişiminin sürdürüldüğü gözlemlenebilir. Kentte ilk oluşturulmuş mahallelerden bir tanesi olan Çömlekçi mahallesi kentin liman bölgesinin yer aldığı yerleşim bölgesidir.

Çömlekçi mahallesi, İlky Somel tarafından; Liman şehri Trabzon tarihsel süreç içerisinde farklı kültürlerin ve topluluklara ev sahipliği yapmış bir kenttir. "Trabzon'u doğuya; Rize'ye, Artvin'e, Erzurum'a bağlayan, çok eskilerde İran'dan gelen deve kervanlarının da geçtiği Erzurum Caddesi'nin etekleri Karadeniz'e değermiş yıllar önce." (Somel, 2011: 26) şeklinde anlatılmaktadır. Bu eteklerde kurulu Çömlekçi Mahallesi kentin ilk mahallerinden biridir. "1520-1523 yılına ait tahrir defterinde, Trabzon'un (Nefs-i Trabzon) 9 Müslüman mahallesi olduğu; bunlardan Mahalle-i Zaftunda yani Çömlekçi'de 40 hane bulunduğu yazılıdır." (Somel, 2011: 27). Belirtilen kaynaktan da anlaşılacağı gibi Çömlekçi mahallesi aynı zamanda kentin en eski Müslüman mahallelerinden de bir tanesidir.

#### 4. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Şehrin en eski yerleşim alanlarından biri olan Çömlekçi mahallesi günümüzde de şehrin merkezinde bulunmakta olan bu nedenle konum olarak önemli fakat, yerleşim yeri olarak etkin kullanılmayan bir mahalledir. Bunun nedeninin mahallenin gelişiminin sürdürülebilir olmayan bir biçimde gelişmesi olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada Türkiye'de bulunan Trabzon ili Çömlekçi mahallesi LEED ND sertifikasyon sistemi kriterleri kullanılarak başta fotoğraflar olmak üzere elde edilen veriler ışığında tarihsel dönemlere ayrılarak irdelenmiştir.

Çömlekçi mahallesi tarihsel olarak Trabzon Limanı öncesi (1814-1895), Trabzon Limanı yapım aşaması (1895-1920), liman sonrası – Sahil Yolu yapımı (1920-1970), Sahil Yolu yapımı – Günümüz (1970 – 1990), günümüz (1990 - ...) ve Uygulanması planlanan proje olmak üzere dönemlere ayrılmış ve bu dönemler üzerinden irdelenmiştir.

Bu dönemler üzerinden elde edilen veriler ışığında objektif bir değerlendirme yapılması amacı ile LEED ND kapsamında bulunan Smart Location And Linkage, Neighborhood Pattern And Design, Green Infrastructure And Buildings, Innovation, Regional Priority ana başlıklarından Green Infrastructure And Buildings, Innovation, Regional Priority başlıkları, yeterli veri bulunamaması nedeni ile kapsam dışında bırakılarak; Smart Location And Linkage, Neighborhood Pattern And Design başlıkları üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

İrdelenen üst başlıklar olan Smart Location And Linkage, Neighborhood Pattern And Design başlıklarında da bazı kriterler yine veri bulunamaması sebebi ile kapsam dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak irdelenen kriterler tablo 1.'deki gibidir;

Tablo 1. LEED ND kapsamında Çömlekçi Mahallesi'nin Yıllara Bağlı Olarak Sürdürülebilirliğinin İrdelenmesi İçin Kullanılan Başlık ve Kriterler

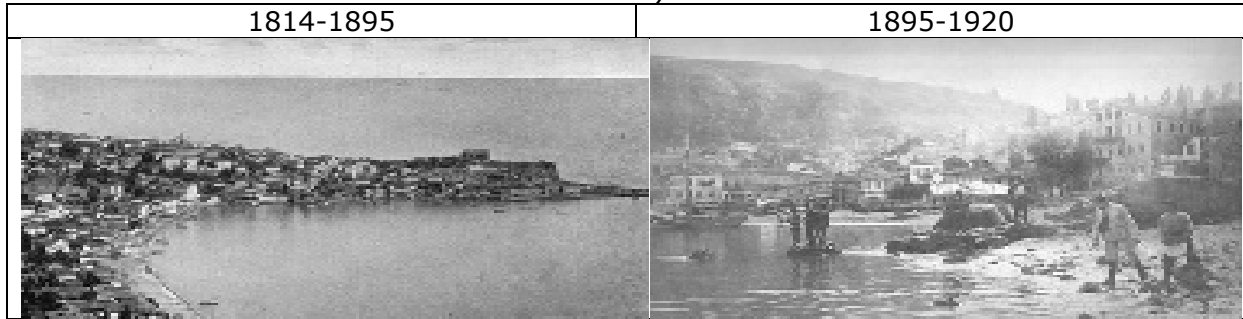
Akıllı Konum ve Bağlantı	Komşuluk Deseni ve Tasarımı
Akıllı Konum	Yürümeye Elverişli sokaklar
Suya Yakın Arazi Gelişimi	Kompakt Gelişim
Kaliteli Ulaşım	Bağlı ve Açık Topluluk
Bisiklet Olanakları	Karma Kullanım Semtler
Dik Eğimlerin Korunması	Konut Tipleri ve Uygunluk
Doğa Korunumu	Çevresel Etkileri Azaltılmış Otoparklar
Doğanın Tadilatı	Açık Alan ve Kentsel Mekanlara Ulaşım
Uzun Dönemli Doğa Yönetimi	Rekreasyon Alanlarına Ulaşım
	Ağaç ve Gölge
	Semt Okulları

## 5. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çömlekçi mahallesi'nin 1800'lü yıllardan başlayarak günümüze kadar olan süreç içerisinde yaşamış olduğu değişimler tablo 2.'de bulunan fotoğraflar üzerinden görülebilmektedir.

Çömlekçi ilk yerleşim zamanlarında geleneksel konut tipindeki müstakil bahçeli evlerin bir arada bulunduğu bir alandır. Deniz kıyısındaki bu yerleşim yerinde kıyıda çok az bir mesafeden sonra yapılaşma başlamaktadır. Balıkçı teknelerinden evlere gidiş birkaç dakikalık yola tekabül edecek kadar azdır. Çömlekçi mahallesinde 1800'lü yıllarda kısa mesafe aralıkları ve az katlı yapılar bir arada bulunmakta ve denizin günlük yaşamın bir parçasını olarak bu mekanla bütünleşmektedir. Konutların yönlenmesi birbirlerinin manzarasını kesmeyecek şekildedir. Rastgele dağıtılmış yerleştirilmiş gibi duran yapıların kendi içinde bir dili vardır. Bu dil her yapıyı denizle buluşturan bir manzara, denizden gelen rüzgardır. Evlerin bahçeli olmaları yapı grubunun açık alana sahip olmasını sağladığından deniz etkisi en içlere kadar ilerlemektedir. Hava sirkülasyonu doğal yoldan kolaylıkla gerçekleşmektedir.

Tablo 2. Çömlekçi Mahallesi'nin 1814-1920 Arası Yaşadığı Değişimler (URL 1., URL 2., 2018)



Veriler ışığında 1800'lü yıllarda LEED ND kriterleri incelendiği zaman yürüme ile ilgili olarak akıllı konum başlığının denize ulaşan transit koridorların oluşturulduğu sokaklar ile sağlandığı, deniz olgusunun düşündüğü ve bu olgu ile bütünleştirilen bir şehircilik anlayışının geliştirilerek suya yakın arazi gelişiminin olumlu yapıldığı gözlemlenmiştir. Evlerin tek katlı ve bahçe içerisinde yer alması ile doğa ve yeşilin de korunduğu söylenebilir. Dönem teknolojisi ve ağaçların korunması nedeni ile dik eğimli arazinin de korunduğu söylenebilir. Ulaşım kalitesinin dönemsel olarak düşük olma nedeni belirtilen yıllarda motorlu taşıtların yaygın olmaması olarak gösterilebilir. Bisiklet olanakları da yine aynı yıllarda yeterince yaygın olarak bölgede kullanılan bir ulaşım aracı değildir. Komşuluk modeli ve tasarımı kriterleri ile ilgili olarak ise; Sokakların yürümeye elverişli olduğu, Araç mesafelerini kısaltan transit yolların varlığı nedeni ile bölgede kompakt gelişim sağlandığı, İç bağlantısı iyi yapılmış yollar ile bağlı ve açık topluluk sağlandığı söylenebilir. Yine komşuluk modeli ve tasarımı ana başlığı altında incelenen kriterler ile ilgili olarak, konut tiplerinin sosyo ekonomik olarak uygunluğu; açık alan ve kentsel mekanlara ulaşım, rekreasyon alanlarına ulaşım; ağaç ve gölge oluşumu gibi ihtiyaçların da olumlu çözümlendiği görülmektedir. Evresnel tasarım, otopark gibi konuların dönemsel anlayış ve ihtiyaçlar dışında olması nedeni ile gözardı edildiği gözlemlenmektedir.






1800 sonlarından bir kareyle Çömlekçi incelediğinde yapılaşma grubunun belli kat sayısında sabit kaldığı, evlerin birbirlerine saygılı olduğu, komşuluk çerçevesinde birbirlerinin görüş alanını kapatmadığı, yeşille iç içe Boztepe eteklerindeki deniziyle kucaklaşan insanı görülmektedir.

Zamanla birlikte 1900'lü yılların başında Çömlekçi'de yapılaşmanın arttığı yeşil alanın önceki yıllara kıyasla azaldığı anlaşılmaktadır. 1895-1920 arası dönem LEEN ND bakımından irdelenirse; yapıların sıklaşmaya başladığı bu nedenle akıllı konum kapsamında incelenen boş ve planlı arazilerin azaldığı bunun yanında özellikle doğa ve yeşilin geri planda kaldığı bir şehirleşme anlayışının geliştiği gözlemlenmektedir. Bu

anlayışın sonucu olarak;dik eğimlerin korunması, doğa korunumu, doğanın tadilatı, ağaç ve gölge gibi birçok konunun geri planda kaldığı ve olumsuz yönde etkilendiği anlaşılmaktadır. Bunun yanında Trabzon Limanı'nın yapımı ile birlikte suya yakın arazi gelişiminin olumlu yönde etkilendiği fakat evrensel tasarım bakımından suya ulaşılabilirliğin azaldığı görülmektedir. Belirtilen dönemde olumlu ya da olumsuz yönde etkilenmeyen kriterler de bulunmaktadır. Bu kriterler, bisiklet olanakları, yürümeye elverişli sokaklar, kompakt gelişim, bağlı ve açık topluluk, karma kullanımlı semtler, konut tipleri ve uygunluk, açık alan ve kentsel mekanlara ulaşım, semt okulları olarak sıralanabilir. Bu kriterlerin olumlu veya olumsuz yönde değişmemesinde başlıca sebep; dönemin teknolojik şartları ve bu şartların getirmiş olduğu dönemsel anlayışlar olarak açıklanabilir.

1920-1970 arası döneme bakıldığı zaman Çömlekçi mahallesi 50'li yıllardan 70'li yıllara uzanırken köklü değişiklikler geçirmiş ve günümüz görünümüne en yakın halini ilk olarak bu yıllarda oluşturmuştur. Sahil şeridi sınırı eskisine göre yapılardan uzaklaşmış denize doğru çekilmiştir. Çömlekçi'den geçen otoyol kıyının değişmesinin en büyük sebeplerinden biridir. Diğer bir sebep ise limanın genişletilmesi ve büyütülmesi gerekliliğidir. Liman sınırları içerisinde de yapılaşma başlamış ve Çömlekçi'nin en yüksek katlı yapısı da bu sınırlar içerisinde yapılmıştır. Çömlekçi'nin geleneksel yapılaşma modeline taban tabana zit ve ruhuna tamamen aykırı bu yapı silüete en büyük zararı veren değişikliktir. Deniz doldurulmuş üzerine Çömlekçi'yi kapatan o günün şartlarında devasa bir yapı oturtulmuştur. Mahalle içerisindeki yapılar zamanın beraberinde getirdiği değişiklik isteklerinin sonucu olarak eski görünümünden uzaklaşmaya başlamıştır. Yapılar düşeyde yükselmeye, kat sayıları artmaya başlamıştır. Bununla birlikte yeşil alan azalmış artan yapılaşma ile kenara köşeye sıkışmış sayılı ağaç kalmıştır. Eskiyen yapılar, yeni fakat bağlamdan uzak yapılar Çömlekçi'nin çarpık görünümün başlangıcı olmuştur ve bu görünüm günümüze kadar devam etmiştir. Değirmendere'de kurulan fabrikanın tozu dumanı Çömlekçi'nin üzerine çökmüş, eskimenin hızını arttırmıştır. Canlılığın azalıp üzerine ölü toprak olarak tabir edilebilecek ağırlığı veren bu eski görüntüyü yaratan en büyük sebeplerden biri hemen yanı başındaki fabrikadır. 1960'lı yıllarda Çömlekçi'nin hemen yanı başında Değirmendere'de yapımına başlanan çimento fabrikası Çömlekçi'yi oldukça çok etkilemiş, eskimesine ve üzerinin bir toz tabakasıyla kaplanmasına sebep olmuştur. Şehir merkezinin dışında yapılmış fakat zamanla merkezin içinde kalan beton fabrikasının zararlı etkileri yıllarca tartışma konusu olmuş fakat sonuç getirilemeyen sorunlar Çömlekçi'nin günümüzdeki halinin en büyük sebeplerinden biridir (Tablo 3).

Tablo 3. Çömlekçi Mahallesi'nin 1814-1920 Arası Yaşadığı Değişimler (URL3., URL4., URL5., URL6., URL 7., 2018)

1920-1970				1970-1990
				

Çömlekçi mahallesinde 1920-1970 arasında yaşanan önemli değişimlerden bir diğeri ise Trabzon Limanı'nın yapılmasıdır. "Şimdilerde görülen yollar, Denizcilik İşletmesi Tesisleri, limanlar, silolar, ambarlar ve hatta Rus Pazarı olarak adlandırılan alanlar tamamen denizdi." (Somel, 2011: 40) 1950'lerde Kalepark'tan başlayarak betonlar dökülmeye sahil doldurulmaya başlanmıştır. Limanın temeli 8 Temmuz 1946'da atılmıştır. Limanın yapımı bittikten sonra 25 Haziran 1954 tarihinde Trabzon ismindeki bir gemi ilk kez limana yaklaşmıştır.

Yaşanan köklü değişiklikler Çömlekçi mahalleini sürdürülebilirlik anlamında da oldukça fazla etkilemiştir. Yaşanan değişimlerin çevresel açıdan oldukça olumsuz olduğu söylenebilir. Liman gelişimi ve sahil yolu yapımı nedeni ile kaliteli ulaşım imkanları artmış

olsa da LEED ND kapsamında irdelenen diğer kriterleri göz önüne alındığı zaman kriterlerin hemen hemen hepsinde olumsuz bir durum söz konusudur.

1970-1990 arası dönemde de Trabzon ve Çömlekçi Mahallesi'nin gelişimleri sonucu çevresel etkileri aynı şekilde olumsuz yönde artış göstermiştir. Ulaşım konusunda sahil yolu ile yaşanan olumlu gelişmeler dışında yeni bir çözüm getirilmemiş; LEED ND kriterlerine bakıldığı zaman ise 1920-1970 arası dönemde olduğu gibi yaşanan olumsuzlukların artan nüfus ile birlikte katlanarak devam ettiği gözlemlenmiştir (Tablo 3).

Çömlekçi Mahallesi'nin günümüzdeki halini alması 1990'lı yıllara dayanmaktadır. Trabzon'un ünlü Rus Pazarı 1992 yılında Çömlekçi'de açılmıştır. Kafkas ülkelerinden gelen satıcıların beraberlerinde getirdikleri ürünleri sattığı bir pazardır. Zamanla satışı gerçekleştirilen ürünler arasında yerli ürünler de bulunmaya başlamıştır. Rus Pazarı'nın beraberinde getirdiği kadın göçü Çömlekçi Mahallesi'ndeki ahlaki değerlerin bozulmasına ve belli başlı tehditlere sebep olmuştur. Aile yapısının bozulması, boşanmaların artması, bölgenin huzur ortamının bozulması bu tehditlerden bazılarıdır. Çömlekçi'deki Rus Pazarı 2005'te yıkılmaya başlanmış ve pazar Moloz'a taşınmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Günümüzde Çömlekçi Mahallesi



Yapımına 1984 yılında başlanan ve 2005 yılında tamamlanan Tanjant yolu Çömlekçi'yi en çok etkileyen gelişmeler arasındadır. Mevcut yapı düzeni içerisinde bazı yapı gruplarının yıkılmasına ve kalan yapıların arkasında yüksek boyutlarda bir duvar örülmesine sebep olmuştur. Bu durum, Çömlekçi'nin cephelerinden birinin kapatmak demektir. Ulaşım odaklı düşünülen ve bir çok soruna çözüm olması beklenen Tanjant yolu Çömlekçi için başlı başına bir sorun olmuştur. Bu sorunun etkileri de günümüze kadar devam etmiştir.

Günümüzde ilçelere ulaşım sağlayan bir çok ulaşım ağının ana durağıdır Çömlekçi. Rus Pazarı'nın taşınmasıyla birlikte eski yoğunluğunu kaybetmiş olmasına karşın hala limanı kucaklayan bir mekan olmanın hareketliliğini hissettirmektedir. Bölgede mevcut düzen-düzensizliğin iyileştirilmesi için verilen karar kentsel dönüşüm olmuştur. Çömlekçi'de yapılacak kentsel dönüşümden ilk kez 2010 yılında bahsedilmiştir. Yorgun ve yıpranmış görünen Çömlekçi'de 2011 yılında başlayan yıkım çalışmaları halen devam etmektedir. İlk etap yıkım işlemleri tamamlanmış olup ikinci etap çalışmaları devam etmektedir. Çömlekçi Mahallesi'nin günümüzdeki görüntüleri Tablo 3.'de verilmiştir.

Günümüzde çömlekçi mahallesine bakıldığı zaman LEED ND kriterleri bakımından yaşanan olumsuzlukların artarak devam etmekte olduğu görülmektedir. Transit yolların yetersizliği nedeni ile akıllı konum kriterinin olumsuz yönde etkilendiği görülmüştür. Suya yakın arazi gelişimi 1920-1970 yılları arasında doldurulan deniz nedeni ile olumsuz etkilenmiş ve günümüz Çömlekçi Mahallesi'nde bu durum değiştirilmemiştir. Ayrıca sahil yolu da yine bu kriteri olumsuz etkileyen bir diğer husus olmuştur. Kaliteli ulaşım olanakları mahalleyi çevreleyen sahil yolu ve Tanjant yoluna rağmen yeterli olmamakta ve olumsuzluk adına göze çarpan bir diğer kriterdir. bisiklet olanakları Trabzon genelinde arazi yapısı itibari ile yıllar içerisinde göz önünde bulundurulmamıştır. Dik eğimlerin ve doğanın korunmaması ile ilgili de birçok olumsuzluk söz konusudur. 1970-1990 arasında motorlu taşıtların artması ile yolların yürümeye elverişsiz oluşu günümüzde de varlığını sürdürürken kompakt gelişim ve karma kullanım semtler gibi kavramlar özellikle Sovyetlerin dağılması sonrası gelen göç dalgası ile birlikte oldukça olumsuz etkilenmiştir.

Göç dalgasının etkisi ile ailelerin yaşamları oldukça olumsuz etkilenmiş ve birçok sokaktan şehrin diğer bölgelerine ailelerin taşınması sonucu Çömlekçi Mahallesi kentsel açık mekanlara ve rekreasyon alanlarına ulaşımın azaldığı içeri dönük bir bölge halini almıştır.

Çömlekçi Mahallesi'nin günümüzde bulunduğu son hali nedeni ile hazırlanan geri dönüşüm projesi yardımıyla şehrin merkezi konumunda bulunan bu mahallenin yeniden yaşayan bir alana dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Önerilen proje görselleri Tablo 4.'de verilmiştir.

Tablo 5. Kentsel Dönüşüm Projesi Kapsamında Planlanan Çömlekçi Mahallesi



Öneri proje, Çömlekçi mahallesi odaklı olup tünele kadar Tanjant yolu ve limanı da kapsamaktadır. Yeşil alan ve yapı dengesi kurulmaya çalışılmış, yat limanı tasarımıyla deniz de projeye eklenmiştir. Proje hazırlanmadan önce yapılan arazi analizleriyle birlikte bu alandaki dönüşümün çevresine olabilecek etkileri tespit edilmiş ve dönüşüm projesi yakın çevresiyle birlikte değerlendirilmiştir. Bu sebeple vaziyet planında Meydan bağlantıları görülebilmektedir. Bu nedenle akıllı konum, suya yakın arazi gelişimi, kaliteli ulaşım, açık alan ve kentsel mekanlara ulaşım, rekreasyon alanlarına ulaşım kriterlerinde oldukça olumlu bir tasarım oluşturulduğu söylenebilir.

Ayrıca dik eğimler ağaçlandırılmış ve peyzaj düşünülerek tasarım oluşturulmuştur. Bu nedenle, doğanın korunumu ve tadilatı, ağaç ve gölge, doğanın tadilatı ve uzun dönemli doğa yönetimi gibi kriterler bakımından da sürdürülebilirlik anlamında da planlanan geri dönüşüm projesinin iyi bir proje olduğu söylenebilir.

Yapılacak olan projede konut tipleri ve konut ihtiyacına göre okul, hastane, ibadet alanları gibi çevre yapıların iyi planlandığı; bu yapılara hizmet verecek otopark alanlarının da yeterli sayıda tasarımda planlandığı görülmüştür. Yapılması planlanan projenin; kompakt gelişim, karma kullanım semtler, semt okulları konularında günümüzde yetersiz olan mahallenin bu konularda eksikliğini gidererek; yeniden yaşayan bir semt haline dönüşmesi için iyi çözümlenmiş bir proje olduğu söylenebilir.

## 6. SONUÇ

Sonuç olarak Çömlekçi Mahallesi için LEED ND kapsamında dönemsel olarak yapılan değerlendirmeler ışığında Tablo 5.'deki veriler ortaya konulmuştur.

Tablo 6. Çömlekçi Mahallesi'nin LEED ND Kapsamında Dönemsel Değerlendirilmesi

Ana Başlık	Alt Başlık	Kriterler	1814-1895	1895-1920	1920-1970	1970-1990	Günümüz	Tasarlanan proje
Akıllı Konum ve Bağlantı	Temel	Akıllı Konum	↔	↓	↓	↓	↓	↑
		Suya Yakın Arazi Gelişimi	↑	↑	↓	↔	↓	↑
	Ekstra	Kaliteli Ulaşım	↓	↑	↑	↔	↓	↑
		Bisiklet Olanakları	↔	↔	↔	↔	↔	↔
		Dik Eğimlerin Korunması	↔	↓	↓	↓	↓	↑
		Doğa Korunumu	↓	↓	↓	↓	↓	↑
		Doğanın Tadilatı	↓	↓	↓	↓	↓	↑
		Uzun Dönemli Doğa Yönetimi	↓	↓	↓	↓	↓	↑



Komşuluk Modeli ve Tasarımı	Temel	Yürümeye Elverişli sokaklar	↔	↔	↔	↓	↔	↑
		Kompakt Gelişim	↔	↔	↔	↔	↓	↑
		Bağlı ve Açık Topluluk	↔	↔	↔	↓	↓	↑
	Ekstra	Karma Kullanım Semtler	↔	↔	↔	↔	↓	↑
		Konut Tipleri ve Uygunluk	↔	↔	↔	↔	↓	↑
		Çevresel Etkileri Azaltılmış Otoparklar	↔	↔	↔	↔	↑	↑
		Açık Alan ve Kentsel Mekanlara Ulaşım	↔	↔	↓	↓	↓	↑
		Rekreasyon Alanlarına Ulaşım	↔	↔	↔	↔	↓	↑
		Ağaç ve Gölge	↔	↓	↓	↓	↓	↑
		Semt Okulları	↔	↔	↔	↔	↓	↑

Oluşturulan tablo ışığında şu sonuçlara ulaşılmıştır;

- Çömlekçi Mahallesi incelenen dönemlere göre başlangıçta boş arazilere sahip, transit koridorları iyi oluşturulmuş bir mahalle iken zaman içerisinde; Trabzon kentinin gelişimi ile birlikte olumsuz etkilenmiştir. Akıllı konum ve bağlantı kapsamında incelenen bu durum günümüzde en olumsuz halini almıştır. Tasarlanan geri dönüşüm projesi ile bu durum giderilecektir.
- Suya yakın arazi gelişimi ilk dönemlerde iyi bir biçimde geliştirilirken sahil yolu ile birlikte bu kriterin olumsuz etkilendiği görülmektedir. Bununla birlikte kaliteli ulaşım konusu sahil yolu ile birlikte olumlu yönde gelişmiştir.
- Bisiklet olanakları yeni yapılacak olan proje de dahil olmak üzere Trabzon'un arazi yapısı nedeni ile uygulanacak proje için düşünülmemiştir ancak geniş planlanan yolların ileride bisiklet yolu istenmesi durumunda bisiklet yoluna elverişli olduğu söylenebilir.
- Dik eğimler üzerinde bulunan özellikle bitki örtüsünün korunmaması erozyon ve sel baskınlarına bu mahallenin korunmasız hale gelmesine neden olmuştur. Bu durum yalnızca dik eğimlerde sınırlı değildir. Mahallenin geneli dönemlere göre incelendiği zaman doğanın korunmadığı, tadilatının yapılmadığı, uzun dönemli doğa yönetimi yapılmadığı ve sokaklarda ağaç-gölge faktörü düşünülmeden gelişim sağlandığı görülmüştür. Yapılması planlanan projenin, içermiş olduğu bitki-peyzaj örtüsü ile belirtilen alanlarda mahalleye oldukça yüksek bir katkı yapması beklenmektedir.
- Yürümeye elverişli sokaklar ülkemizde ve Trabzon'da yaygınlaşması ile birlikte birçok yerde olduğu gibi Çömlekçi Mahallesi'nde de sorun teşkil etmektedir. Sokaklar dar ve yürümeye elverişsiz; standartlara uymayan durumdadır. Planlanan geri dönüşüm projesi ile sokaklar standartlara uygun hale getirilerek yaya trafiğine elverişli hale gelecektir.
- Çömlekçi mahallesi günümüzde hem sosyal yapısı itibari ile hem de kent meydanı ve kent merkezine bağlantı yolları yetersizliği ile kentten soyutlanmış ve karma kullanımdan uzak bir yapıdadır. Uygulanması planlanan proje ile Çömlekçi Mahallesi; bağlı ve açık topluluk, kompakt gelişim, karma kullanım semtler, konut tipleri ve uygunluk, açık alan ve kentsel mekanlara ulaşım, rekreasyon alanlarına ulaşım, gibi konularda olması gereken düzeye ulaştırılacaktır. Mahallenin geri dönüşümü ile birlikte yapılacak kapalı otoparklar yalnızca mahallenin ihtiyacını gidermekle kalmayacak; aynı zamanda kent merkezinin ihtiyacına da cevap verecektir. Bunun yanında proje içerisinde yer alan okul, yat limanı, ibadethane gibi yapılar da mahalle ve kent insanının ihtiyaçlarına cevap verecektir. Yeniden yerleşim yeri olarak kullanılmaya başlanacak çömlekçi mahallesinde yapılacak olan semt okulu ile çocuklar güvenli bir biçimde okula yürüme mesafesi içerisinde eğitim görme imkanına kavuşacaktır.

Sonuç olarak günümüzde Çömlekçi Mahallesi'nde kentsel sürdürülebilirlik açısından birçok olumsuz kriter bulunmaktadır. Yapılacak olan proje; kentin arazi yapısına uygun ve sürdürülebilirlik açısından oldukça olumlu birçok özelliğe sahiptir. Uygulanacak proje



kültürel açıdan da şehre katkıda bulunacak; şehrin en eski mahallelerinden bir tanesinin tekrar eski kullanım yoğunluğuna kavuşmasına imkan verecektir.

#### **KAYNAKLAR**

- Ansiklopedisi, Y. (2003). İstanbul. *Anadolu Yay*, 7182
- Berardi, U. (2013). Sustainability Assessment Of Urban Communities Through Rating Systems. *Environment, Development And Sustainability*, 15(6), 1573-1591.
- Black, E. (2008). Green neighborhood Standards from a planning perspective: The leed for neighborhood development (LEED-ND). *Focus*, 5(1), 11.
- Bostan, M. H. (2002). XV-XVI. asırlarda Trabzon sancağında sosyal ve iktisadî hayat. *Türk Tarih Kurumu*.
- Hacıfettahoğlu, İ. (2001). öncesi ve Sonrası ile Trabzon'un Fethi (Vol. 91). Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.
- Leed V4 For Neighborhood Development, (2017)., Manual, The U.S. Green Building Council.
- Öksüz, M., (2004). 1746-1789 TARİHLERİ ARASINDA TRABZON'DA SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT.
- Sarıkaya, M., & Kara, F. Z. (2007). Sürdürülebilir Kalkınmada İşletmenin Rolü: Kurumsal Vatandaşlık. *Yönetim Ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 221-233
- Sipahi, S., (2013), *Otel İç Mekanlarında Enerji Kullanımı Açısından Sürdürülebilirlik*, Yüksek Lisans Tezi, KTÜ, Trabzon, ss:5
- Somel, İ., (2011), *Çömlekçi'ye Kar Yağlıyordu*, İstanbul: Heyamola Yayınları, ss:26, 27,31, 32, 40, 45
- Stevens, R. B., & Brown, B. B. (2011). Walkable New Urban Leed\_Neighborhood-Development (Leed-Nd) Community Design And Children's Physical Activity: Selection, Environmental, Or Catalyst Effects?. *International Journal Of Behavioral Nutrition And Physical Activity*, 8(1), 139
- URL 1., (05.09.2018), <http://www.trabzontur.com.tr/trabzonlimani.html>
- URL 2., (05.09.2018),<http://www.trabzontur.com.tr/trabzonlimani.html>
- URL3., (05.09.2018),<http://www.gazete5.com/foto-galeri/trabzonun-eski-fotograflari/25917-20>
- URL4., (05.09.2018), <http://www.gazete5.com/foto-galeri/trabzonun-eski-fotograflari/25917-16>
- URL5., (05.09.2018), <https://tr.pinterest.com/pin/535928424379149052/> ,
- URL6., (05.09.2018), <http://www.gazete5.com/foto-galeri/trabzonun-eski-fotograflari/25917-32>.
- URL7., (05.09.2018), <https://i1.wp.com/ozhanozturk.com/wp-content/uploads/2018/01/1970li-y%C4%B1llarda-Trabzon.jpg>